

OPĆI UVOD

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

U fokusu zanimanja i istraživanja Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dalje: KBF u Zagrebu) u svezi međunarodnoga projekta *European Values Study – Europsko istraživanje vrednota* (dalje: EVS), prije svega, su *čovjek i Crkva*, ali istodobno i *pluralističko društvo* kao i *dinamični svijet* koji se kontinuirano mijenja, ne više iz stoljeća u stoljeće ili iz desetljeća u desetljeće, nego u posljednjih tridesetak godina iz godine u godinu. Toga fakticiteta, na poseban način, svjestan je KBF u Zagrebu kao drevna i temeljna sastavnica Sveučilišta u Zagrebu. Upravo najstariji katolički bogoslovni fakultet na hrvatskom jezičnom području prepoznao je i *Europskom istraživanju vrednota* nešto veoma relevantno i odgovorno kako za hrvatskog čovjeka i hrvatsku Crkvu tako i za hrvatsko društvo u cjelini ne samo u odnosu na njegovu trenutnu sadašnjost nego jednako tako i u odnosu na njegovu budućnost. Ne samo u srednjoeuropskom i europskom kontekstu općenito nego i na svjetskoj razini. Temeljne i za današnjeg čovjeka stožerne vrednote su, dakako, ljudsko dostojanstvo, sloboda, pravednost, ljubav, istina, vjernost, mir (biskupi Zapadne Njemačke), uz koje se jednakopravno nalaze vrednote kao što su brak i obitelj, posao (rad), religija i moral, prijatelji i poznanici, slobodno vrijeme itd. Stoga se KBF u Zagrebu uključio i u četvrti val istraživanja EVS – 2008. To istraživanje se na temelju anketnoga upitnika u pojedinim europskim zemljama, nakon 1981. (u deset zapadnoeuropskih zemalja); 1991. (u 24 europske zemlje Zapadne, Sjeverne, Južne i Istočne Europe) te nakon 1999./2000. (u 32 europske zemlje), 2008. godine provodi četvrti put (u 44 europske zemlje), a u Hrvatskoj

drugi put, budući da se Hrvatska preko KBF-a u Zagrebu u taj europski projekt uključila tek 1999. godine.¹ Istraživanje se fokusira na vrijednosne konstante, dakle vrednote u svezi religije i Crkve, braka i obitelji, solidarnosti i socijalne osjetljivosti, individualnoga i društvenoga morala, demokracije, uloge žene u društvu, demokracije i slobodnoga vremena.

1. Čovjek i Crkva žive u pluralističkom i dinamičnom svijetu

Današnji svekoliki svijet, uz tolike različitosti, suprotnosti, razna bogatstva i neimaštine na svim kontinentima karakteriziraju najmanje četiri, u posljednjim desetljećima sve prisutnije karakteristike: *globalizacija, pluralizam, dinamičnost i virtualni svijet*. Svaki čovjek uključivo i svaki čovjek u Hrvatskoj, već se od svojih najranijih godina života mora odrediti prema svim izazovima globalizacije, prema fakticitetu pluralističkoga društva u domovini i izvan nje, prema teško kontroliranoj dinamičnosti razvoja i tehnike, prema svim izazovima virtualnog svijeta, kao i prema svim (ne)sagledivim posljedicama tog istog razvoja te iste tehnike i tog sve više nuđenoga i nadolazećega virtualnog svijeta. Hrvatski čovjek danas, kao uostalom i svaki drugi čovjek svijeta, ne mora nužno i jedino putovati po raznim kontinentima da bi upoznao nove i njemu nepoznate krajeve, narode, kulture i religije, već se današnji čovjek u Hrvatskoj, posebno preko televizije i interneta upoznaje, između ostalog, s najrazličitijim vrijednosnim sustavima i stavovima, koji ga, zacijelo, ne ostavljaju ravnodušnim. A slike i poruke virtualnoga svijeta televizije i interneta izvlače ga iz tvrde i realne svakidašnjice i stavljaju u svojevrstu mitologijsku stvarnost i utopiju u kojoj se osjeća dobro i bezbrižno, ali samo kratko i privremeno, jer nakon »buđenja«, odnosno nakon napuštanja virtualne stvarnosti televizije i interneta, čovjek se vraća u stvarni svijet svoje svakidašnjice pune pitanja i problema, izazova i nedovršenih snova i neobavljenih zadaća. Dakako, da sve navedeno, u zadnjoj konačnici, utječe na čovjekovu fundamentalnu opciju (*optio fundamentalis*), koja naposljetku kreira i određuje njegovu svijest i savjest.

¹ O tom prvom uključivanju Hrvatske u EVS – 1999. vidi prve rezultate i rasprave za Hrvatsku s Općim uvodom Josipa Balobana u kojem se objašnjava što je European Values Study (EVS), u: Josip BALOBAN, *Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće*, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 173-503. Isto tako vidi i komparativnu analizu hrvatskih i europskih podataka EVS – 1999., u: Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota. Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005. Ista studija objavljena je i na engleskom jeziku. Vidi: Josip BALOBAN (ur.), *In Search of Identity. A Comparative Study of Values: Croatia and Europe*, Zagreb, 2005. Studija na engleskom jeziku dosad je poslana na više od 250 europskih i svjetskih adresa.

Kristovu povijesnu Crkvu, uz božanski element, tvori, dakako i konkretni povijesni čovjek, koji je istodobno konkretni član određenoga europskog ili nekog drugog društva. To ujedno potvrđuje da nema apstraktnoga čovjeka ili apstraktnoga društva te stoga nema ni apstraktne Crkve. Štoviše, čovjek »u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkoga i društvenoga bića – u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoga naroda ili države (možda još uvijek samo u okviru klana ili plemena), u sklopu svega čovječanstva – taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. »Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve...«² Ovo kritičko, ustvari, proročansko konstatiranje pape Ivana Pavla II. tjera na razmišljanje, a istodobno i na radikalno zaključivanje i ponašanje, ponajprije klasične i tradicionalne ustanove Crkve i škole, potom ustanova poput vlade i sabora, stranaka i djelatnika sredstava javnog priopćavanja, kao i nositelja najrazličitijih civilnih udruga. Sve nabrojene kao i nenabrojene ustanove moraju se iskreno zapitati tko i što je u središtu njihova zanimanja i zauzimanja: je li uvijek i u svim situacijama to konkretan povijesni čovjek – slika Božja kako to trajno ističe teologija – ili je netko i nešto drugo, a što umanjuje, relativizira i ignorira prvotnu vrednotu, a to je čovjek.

Iznova se nameće temeljno i nezastarivo pitanje: je li i koliko, upravo danas na kraju prve dekade 21. vijeka, čovjek *jedinstvena, neponovljiva i neusporediva* vrednota u pluralističkom društvu, dinamičnom i virtualnom svijetu u kojima se sve redefinira i sve stavlja u pitanje. Nismo li već u uočljivoj, a samim tim i u opasnoj osobnoj, društvenoj i svesvjetskoj situaciji u kojoj se čovjeka pretvara u drugotnu vrednotu, dok se istodobno na njegovo mjesto nameću ili protežiraju određene pseudovrednote, koje su na štetu ne samo čovjeka nego i njegove prirodne okoline, a samim tim u zadnjoj konačnici i čovjekova ovozemnoga blagostanja i zemaljske sreće, kao i čovjekove onostrane od Boga zajamčene budućnosti.

2. Participacija teologa u raznim europskim znanstvenoistraživačkim projektima

Dolaskom demokracije u Hrvatsku hrvatski teolozi, osobito u drugoj polovici 90-ih godina 20. vijeka, čine znanstvenoistraživački iskorak, koji je bio iniciran

² IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, Enciklika kojom se papa Ivan Pavao II. na početku svoje papinske službe obraća braći u biskupstvu, svećenicima, redovničkim zajednicama, sinovima i kćerima Crkve i svim ljudima dobre volje, Zagreb, ²1997., br. 14.

tekstovima Drugoga vatikanskog koncila, koji su, s jedne strane, preporučivali interdisciplinarnost teologije s drugim društveno-humanističkim znanostima, primjerice pedagogijom, psihologijom i sociologijom, te koji su, s druge strane, preporučivali korištenje empirijskih istraživanja kao polazišta za aktualne teološke, a napose pastoralno-teološke analize, zatim za korisna pastoralno-teološka promišljanja i zaključivanja. U tom smislu, osobito socioreligijska istraživanja, shvaćana su u službi evangelizacije, odnosno kao pomoć u prevladavanju rascjepa između evanđelja i kulture. Taj znanstvenoistraživački iskorak omogućila je i demokracija u Hrvatskoj, jer je KBF u Zagrebu 1991. godine vraćen u puno članstvo Sveučilišta u Zagrebu; profesori teolozi mogli su ravnopravno s ostalim profesorima Sveučilišta prijavljivati projekte Ministarstvu znanosti i tehnologije. Nakon pada Berlinskoga zida države bivšeg Istočnoga bloka postupno se uključuju u razna europska istraživanja i naposljetku, pojedini teolozi u Hrvatskoj ulaze u uspješnu interdisciplinarnu suradnju s drugim kolegama i istraživačima, napose u društveno-humanističkom području znanosti. Hrvatski teolozi pokreću i vode domaće znanstvenoistraživačke projekte, koje u pravilu odobrava i financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (dalje: MZOŠ). Istodobno hrvatski teolozi kao istraživači participiraju u različitim europskim znanstvenoistraživačkim projektima bilo da su voditelji za Hrvatsku, bilo da pišu svoje radove za europske projekte na europskim jezicima. Iako ovdje u središtu zanimanja nisu toliko hrvatski nacionalni projekti, već su u fokusu razni europski projekti, ipak je nužno istaknuti prvi, na KBF-u u Zagrebu vođeni, znanstvenoistraživački projekt pod naslovom *Vjera i moral u Hrvatskoj* iz 1997., koji je vodio Marijan Valković, profesor na KBF-u u Zagrebu.³ Poslije toga slijede i drugi, od profesora KBF-a u Zagrebu vođeni, nacionalni projekti sve do danas. U svim znanstvenoistraživačkim projektima, koji su temeljeni na različitim upitnicima i na susljednim analizama i tumačenjima dobivenih rezultata, od početka do danas, sudjeluje i Centar za promicanje socijalnoga nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije.⁴

Pojedini hrvatski pastoralni teolozi već se 1997. godine uključuju u međunarodni pastoralno-teološki projekt, koji je vodio pastoralni teolog Paul M. Zulehner iz Beča, a pod pokroviteljstvom Pastoralnoga foruma iz Beča. Nakon triju održanih simpozija: 1997. (Alsopahok, Mađarska), 1998. i 1999.

³ Više o tome vidi u: Socioreligijsko istraživanje »Vjera i moral u Hrvatskoj«. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1978.) 4.

⁴ Prikaz te suradnje vidi u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES, *Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Deseta obljetnica djelovanja (1998. – 2008.)*, Zagreb, 2008., 139-153.

(Szombately, Mađarska), pastoralni teolozi Srednje i Istočne Europe izdaju knjigu pod naslovom *Gott nach dem Kommunismus. Nicht wie Milch und Honig. Unterwegs zu einer Pastoraltheologie Ost(Mittel)Europas*.⁵ Ista knjiga prevedena je na hrvatski i objavljena pod naslovom *Nije kao med i mlijeko. Bog nakon komunizma. Na putu prema pastoralnoj teologiji Istočne (Srednje) Europe*.⁶ Pokrovitelji cjelokupnoga projekta bili su kardinali Miloslav Vlk (Prag) i Franz König (Beč). Godine 2000. Hrvatska se preko Zagrebačke nadbiskupije i preko Đakovačko-srijemske biskupije uključuje u zanimljivo istraživanje o katoličkim svećenicima u Europi pod nazivom *Priester 2000*. Voditelji za Hrvatsku bili su Josip Baloban i Pero Aračić, koji su napisali i predgovor hrvatskom izdanju knjige s naslovom »Hode i ne more se« (Iz 40,31). *Svećenici u današnjoj kulturi. Rezultati studije 'Svećenici 2000'. (Priester 2000)*.⁷ Još 1997. godine Paul M. Zulehner pokreće u deset postkomunističkih, odnosno tranzicijskih europskih zemalja,⁸ umreženi istraživački projekt pod naslovom *Aufbruch*, koji istražuje poziciju Crkava, a sastojao se od dvaju dijelova. Prvi dio je rađen na temelju kvalitativne metode a obuhvaćao je istraživanje važnih područja crkvenog života u tranzicijskim zemljama od Drugoga svjetskog rata do kraja 90-ih godina 20. vijeka. Na tom prvom dijelu projekta sudjelovali su teolozi različitih teoloških grana iz cijele Hrvatske kao i pojedini sociolozi. Voditelj tog dijela projekta za Hrvatsku bio je Pero Aračić, koji je i uredio knjigu pod naslovom »Jeremija, što vidiš?« (Jr 24,3). *Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*.⁹ Drugi dio projekta služio se kvantitativnom metodom na temelju razrađene religijskosociološke metodologije, odnosno temeljio se na zajedničkom Upitniku za svih deset zemalja pod vodstvom Miklósa Tomke. Poslije toga su teolozi i sociolozi iz pojedinih zemalja analizirali i komentirali rezultate

⁵ András MÁTÉ-TÓTH – Pavel MIKLUŠČAK unter Mitwirkung von Mitgliedern des Netzwerkes ost(mittel)europäischer PastoraltheologInnen, *Gott nach dem Kommunismus. Nicht wie Milch und Honig. Unterwegs zu einer Pastoraltheologie Ost(Mittel)Europas*, Ostfildern, 2000.

⁶ András MÁTÉ-TÓTH – Pavel MIKLUŠČAK u suradnji s članovima mreže istočno(srednjo)europskih pastoralnih teologa, *Nije kao med i mlijeko. Bog nakon komunizma. Na putu prema pastoralnoj teologiji Istočne (Srednje) Europe*, Zagreb, 2001.

⁷ Paul M. ZULEHNER – Anna HENNESPERGER, »Sie gehen und werden nicht matt« (Jes 40,31), *Priester in heutiger Kultur. Ergebnisse der Studie Priester 2000*, Ostfildern, 2001. Vidi i hrvatsko izdanje: Paul M. ZULEHNER – Anna HENNESPERGER, »Hode i ne more se« (Iz 40,31). *Svećenici u današnjoj kulturi. Rezultati studije 'Svećenici 2000'. (Priester 2000)*, Zagreb – Đakovo, 2001.

⁸ Među tih deset zemalja nalazile su se: Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Poljska, Češka, Slovačka, Litva, Ukrajina, Rumunjska i Istočna Njemačka.

⁹ Usp. Pero ARAČIĆ (ur.), »Jeremija, što vidiš?(Jr 24,3). *Crkva u hrvatskom tranzicijskom društvu*, Đakovo, 2001.

za svoju zemlju.¹⁰ Tako su na njemačkom jeziku izdane tri studije, naime u svakoj knjizi su obrađene tri zemlje. Za Hrvatsku unutar jedne knjige važna je studija Pere Aračića, Krunoslava Nikodema i Franje Šanjeka pod naslovom *Kroatien – Eine religiöse Kultur*.¹¹

Od međunarodnih projekata u kojim sudjeluju teolozi, prije svega s KBF-a u Zagrebu, treba navesti još dva projekta, koja su inicirana u Njemačkoj. Početkom prve dekade 21. vijeka Karl Graf Ballestrem, politolog na Katoličkom sveučilištu u Eichstättu, pokreće istraživački projekt *Kirche und Erziehung in Europa*. Na tom interdisciplinarnom projektu sudjeluju pravnici, religiozni pedagozi, politolozi i sociolozi iz jedanaest europskih zemalja. U ime Hrvatske sudjelovali su Alojzije Hobljaj (voditelj tima) te Nevenka Lončarić-Jelačić i Ružica Razum, koji su napisali članak o Hrvatskoj.¹² Teolog iz Würzburga Hans-Georg Ziebertz pokrenuo je međunarodno komparativno istraživanje o religijskim i vrijednosnim orijentacijama mladih Europljana. U ovom projektu sudjelovalo je osam europskih država i Izrael. S hrvatske strane na tom projektu sudjelovali su: Gordan Črpić, s. Valentina Mandarić, Siniša Zrinščak, Ivan Šaško i Đuro Zalar. Njihovi radovi objavljeni su u trima knjigama.¹³ Hrvatski teolozi su sudjelovali na različitim međunarodnim europskim simpozijima gdje su nastupali svojim izlaganjima. Ovdje navodimo samo simpozij u Celju i Ljubljani 2007. godine na kojem su

¹⁰ Usp. Miklós TOMKA – Paul M. ZULEHNER, *Gott nach dem Kommunismus. Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*, Ostfildern, 1999. Usp. Miklós TOMKA – Paul M. ZULEHNER, *Gott nach dem Kommunismus. Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas*, Ostfildern, 2000.

¹¹ Usp. Pero ARAČIĆ – Krunoslav NIKODEM – Franjo ŠANJEK, *Kroatien – Eine religiöse Kultur*, u: Libor PRUDKY – Pero ARAČIĆ – Krunoslav NIKODEM – Franjo ŠANJEK – Witold ZDANIEWICZ – Miklós TOMKA, *Gott nach dem Kommunismus. Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Tschechien, Kroatien, Polen*, Ostfildern, 2001., 123-221.

¹² Usp. Alojzije HOBLAJ – Nevenka LONČARIĆ-JELAČIĆ – Ružica RAZUM, *Der Beitrag des kroatischen Teams. Kroatien*, u: Karl Graf BALLESTREM – Sergio BELARDI-NELLI – Thomas CORDINES (ur.), *Kirche und Erziehung in Europa*, Wiesbaden, 2005., 159-178.

¹³ Usp. Gordan ČRPIĆ – s. Valentina Blaženka MANDARIĆ – Siniša ZRINŠČAK, *Croatia: Between a troubled past and an elusive future*, u: Hans-Georg ZIEBERTZ – William K. KAY (ur.), *Youth in Europa I. An international empirical Study about Life Perspectives, International Practical Theology*, II, Münster, 2005., 165-181. Zatim usp. Đuro ZALAR – Ivan ŠAŠKO – Gordan ČRPIĆ, *Croatia: Religious and pragmatic*, u: Hans-Georg ZIEBERTZ – William K. KAY (ur.), *Youth in Europa II. An international empirical Study Life Perspectives, International Practical Theology*, II, Berlin, 2006., 192-214. Zatim: Gordan ČRPIĆ – Ulrich RIEGL – Siniša ZRINŠČAK, *Religion an Values*, u: Hans-Georg ZIEBERTZ – William K. KAY – Ulrich RIEGL, *Youth in Europa III. An international empirical Study about impact of Religion on Life Orientation*, III, Berlin, 2009., 133-144.

izlagali Tonči Matulić, Josip Baloban i Dubravka Petrović¹⁴ i socijalno-etički simpozij Srednje Europe u Zagrebu 2009. godine na kojem su u svom predavanju Gordan Črpić i Josip Baloban prvi put europskoj javnosti predstavili rezultate EVS – 2008.¹⁵

Upravo navedeno zanimanje hrvatskih teologa, kako za nacionalna, a jednako tako i za međunarodna kvalitativna i kvantitativna istraživanja i analize, te respektabilna znanstvena produkcija hrvatske teološke znanosti na međunarodnoj razini, potvrđuju da se teolozi sa svojevršnom teološkom akribijom posvećuju raznim društveno-humanističkim problemima i pitanjima, koji su od krucijalne važnosti za hrvatsku Crkvu i za hrvatsko društvo u suodnosu s europskim i svjetskim društvima. To istodobno potvrđuje da hrvatska Crkva, hrvatska teologija, hrvatska znanost i hrvatsko društvo ne žele biti osamljeni crkveni, teološki i društveni otok, koji gradi samo na tradiciji i prošlosti, a zanemaruje zbiljnost sadašnjega povijesnog trenutka, kao i nadolazeće budućnosti, koja se ne može, ustvari, ne smije graditi mimo ili bez Europe, ali koja mora s još više žara, argumenata i ponosa braniti svoje autohtone vlastitosti i vrednote, a nerijetko i neusporedive prednosti. Stoga se KBF u Zagrebu radi Hrvatske i radi Europe, tj. radi tolikih temeljnih i nezastarivih ljudskih i religijskih, ali jednako tako i radi tolikih novih vrednota čovjeka, Crkve i društva, uključio i u četvrti val istraživanja EVS – 2008. KBF u Zagrebu svjestan je svoje svestrane odgovornosti i svoje različite služiteljske zadaće prema hrvatskom društvu u smislu odgojno-obrazovne funkcije, u smislu obredne funkcije, ali i u smislu kritičko-proročke funkcije *ad intra* i *ad extra*. Upravo će EVS – 2008. i samom KBF-u omogućiti realniji uvid, a samim tim i realniju prosudbu na temelju komparacije između EVS – 1999. i EVS – 2008. Kada se dobiju podatci iz ostalih 43-iju europskih zemalja, onda će istraživači na EVS – 2008. moći još više i detaljnije analizirati poziciju hrvatske Crkve i hrvatskoga društva unutar cjelokupnoga europskog konteksta.

¹⁴ Vidi: Peter HÜNERMANN – Janez JUHANT – Bojan ŽALEC (ur.), *Ways to Overcome Clashes of Our Civilizations*, Berlin, 2007. U toj knjizi vidi: Tonči MATULIĆ, Bioethics as a place of gathering differences: Bioethical context of inter-cultural and inter-religious dialogue, 93-107; Josip BALOBAN, Christen und Kirche im Dialog mit der Transformationsgesellschaft, 191-202; Dubravka PETROVIĆ, Interreligiöser Dialog und das Gedächtnis – Vorbedingungen des Friedens oder eine Belastung? Rückblick aus der kroatischen Perspektive, 263-273.

¹⁵ Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ, Werte als Wegmarken na den Wegen in die Zukunft, u: Helmut RENÖCKL – Stjepan BALOBAN (ur.), *Jetzt die Zukunft gestalten! Sozialethische Perspektiven*, Wien – Würzburg, 2010., 159-196.

3. Napomena o istraživanju EVS – 2008.

Istraživanje EVS – 2008. karakterizira, prije svega, napredovanje u metodološkom pogledu, a to znači da se nastojalo ukloniti nedostatke iz prethodnih valova istraživanja, ali istodobno se učinila znatna rekonstrukcija pitanja u Upitniku. Upravo se o Upitniku diskutiralo na Savjetovanju nacionalnih direktora programa European Values Study u Sibiu (Rumunjska) u veljači 2007. godine. No, ta diskusija je nastavljena i dalje te je grupa iz Executive Committeea učinila zadnju redakciju, pri čemu nije uvažila sve prijedloge, koji su pristigli od nacionalnih direktora Projekta. Tako u četvrtom valu EVS – 2008. ima ca 30% izmijenjenih, ispuštenih i novih pitanja. Dakako, da to ima svoje svijetle i tamne strane u znanstvenom pogledu. S jedne strane, proširuje se i nijansira horizont pojedinih područja života rada, egzistencijalne opredijeljenosti i svjetonazorske orijentacije u svezi vrednota, a s druge strane, ispuštanjem pojedinih pitanja, koja su bila, primjerice nazočna u prvom, drugom i trećem valu istraživanja, onemogućuje se daljnja komparacija. Tipičan primjer te rekonstrukcije vidljiv je na vrednotama za uspješan brak. Dok je u Upitniku EVS – 1999. bilo ponuđeno šesnaest vrednota, dotle je u Upitniku EVS – 2008. bilo ponuđeno dvanaest vrednota s time da je u Upitniku EVS – 2008. dvanaesta vrednota nova, koja se ne nalazi u prethodnom Upitniku. Drugim riječima, istraživačima hrvatskoga tima bilo je moguće učiniti komparaciju samo jedanaest vrednota. Dakako, da tako izmijenjen Upitnik utječe ne samo na moguću sveobuhvatnu komparaciju nego i na rang listu samih vrednota u EVS – 2008.

Za Hrvatsku je važno istaknuti da je EVS – 2008. istraživanje nastavak suradnje znanstvenika iz humanističko-društvenoga područja, kao što je to bio slučaj i u EVS – 1999. Već su tada u tom međunarodnom projektu sudjelovali teolozi, sociolozi, psiholozi i politolozi. Time se u hrvatskoj znanstvenoj, a samim tim i u akademskoj javnosti, potvrđuju najmanje dvije stvari. Prva govori o tome da se fenomenu i stvarnosti vrednota ne pristupa znanstveno-analitički samo s religijske i teološke, humanističke, tj. filozofske strane, nego da se tomu fenomenu i stvarnosti pristupa iz društvenoga područja, koji uključuje sociologe, politologe i znanstvenike iz pravnoga i socijalnoga područja. Druga stvar ukazuje kako je, s jedne strane, neizbježno potrebna interdisciplinarna suradnja različitih znanstvenih područja i različitih znanstvenih disciplina, a s druge strane, da je ta suradnja moguća te da se ona ostvaruje upravo u jednom međunarodnom projektu, koji je relevantan za domaću i za inozemnu znanstvenu javnost.

Za Hrvatsku i Zagreb u odnosu na Europu želimo podsjetiti na dva važna događaja u svezi EVS – 2008. Prvi se odnosi na 2007. godinu, a drugi na

2010. godinu. Naime, u organizaciji članova hrvatskog tima *Europsko istraživanje vrednota* Josipa Balobana i Ivana Rimca 15. rujna 2007. godine u prostorijama KBF-a Zagrebu održan je sastanak članova Upravnog i Izvršnog odbora EVS – 2008. Na tom su sastanku članovi navedenih tijela raspravljali ključne odrednice i nadolazeće aktivnosti u pripremi četvrtog vala EVS, tj. u pripremi anketnoga upitnika, metodologije istraživanja kao i organizacije koordiniranoga istraživanja u 44 europske zemlje. U organizaciji spomenutih članova hrvatskoga tima EVS – 2008. od 7. do 11. lipnja 2010. godine održan je na KBF-u u Zagrebu i na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu *Second European Values Study Workshop – Zagreb*. Iz Sjeverne i Južne, Zapadne, Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe u toj drugoj radionici EVS – Zagreb sudjelovalo je 27 nacionalnih direktora i članova Upravnog i Izvršnog odbora uz hrvatske istraživače na projektu, kao i desetak hrvatskih gostiju, koji su participirali na predavanjima, koja su održali inozemni predavači.¹⁶ Program se fokusirao na tri područja: a) prethodna prezentacija nacionalnih izvješća o EVS – 2008. b) predavanja o teorijskom razumijevanju trendova i međunacionalnih različitosti u vrednotama i c) kompjutorska multivarijatna analiza. Zanimljivo je napomenuti da je troškove hotela za inozemne sudionike podmirila fondacija EVS, a troškove radionice, ručkova i jedne večere Katolički bogoslovni fakultet i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Organizacija dvaju navedenih međunarodnih skupova u Zagrebu u posljednje četiri godine izrazito je priznanje cjelokupnom znanstveno-istraživačkom hrvatskom entuzijazmu, kao i radu članova hrvatskoga tima u tijelima Projekta. Samim tim to je ujedno i priznanje obilnoj znanstvenoj produkciji proizašloj iz ovog projekta, a objavljenoj u međunarodnim časopisima, knjigama i *Bogoslovskoj smotri*.

Naposljetku, prema dogovoru istraživačkog tima EVS – 2008. prvi put se događa da se članci, odnosno rezultati, analize i rasprave iz četvrtoga vala EVS istraživanja objavljuju u više interdisciplinarnih znanstvenih časopisa društveno-humanističkoga usmjerenja. Za početak prvi rezultati i prve rasprave iz EVS – 2008. već su objavljene u znanstvenom časopisu *Društvena istraživanja*. *Časopis za opća društvena pitanja* u dvobroju 105-106/2010. pod naslovom *Hrvatske vrijednosti u tranziciji: Europska studija vrednota 1999.-2008.* (str. 1-89). U tom su

¹⁶ Od predavača u Zagrebu nastupili su kako slijedi: David VOAS, *Secularization in Europe*; Miklós TOMKA, *Religion in Central and Eastern Europe*; Hermann DÜLMER, *Principles of Multilevel analysis 1*; Hermann DÜLMER, *Principles of Multilevel analysis 2*; Will ARTS, *Understanding European values patterns*; Wolfgang JAGODZINSKI, *The conflict between internal and external validity in value research*.

časopisu svoje analize napisali: Ivan Rimac¹⁷, Gordan Črpić i Siniša Zrinščak¹⁸, Goran Milas¹⁹, Ivan Rimac, Lea Zorec i Jelena Ogresta²⁰, Gordan Črpić, Irena Sever i Damir Mravunac²¹.

U ovom broju *Bogoslovske smotre* (2, 2010.) objavljuju se rezultati, analize i rasprave pisane od sociologa i teologa. U ovoj *Bogoslovskoj smotri* donosi se cijeli EVS – 2008. Upitnik u hrvatskom prijevodu. Na taj način je u *Bogoslovskoj smotri* Upitnik iz EVS – 1999. i EVS – 2008. sa svojim rezultatima za Hrvatsku dostupan znanstvenoj i široj hrvatskoj javnosti. Prigodom izlaženja ovog broja *Bogoslovske smotre* zahvaljujem se svim istraživačima na Projektu: Alojziju Hoblaju, Ivanu Rimcu, Siniši Zrinščaku, Ivanu Štenglu, Josipu Šimunoviću, Gordanu Črpiću, Veroniki Reljac, Željki Biščan, Danijelu Crniću te Goranu Milasu i Stjepanu Balobanu. Isto važno je reći da su na EVS – 2008. projektu znanstveno napredovali novaci: *Danijel Crnić* je postigao licencijat teologije, a *Veronika Reljac* doktorat teoloških znanosti.

Ovaj EVS – 2008. projekt pod naslovom *EUROPSKO ISTRAŽIVANJE VREDNOTA: HRVATSKA U EUROPI* (pod šifrom 203-1941533-0734) odobrilo je Fakultetsko vijeće Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, a svojim donacijama poduprli su ga Privredna banka Zagreb i HT-Hrvatske telekomunikacije. Projekt je sastavni dio znanstvenog programa *Hrvatske vrijednosti u komparativnom kontekstu* na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu (koordinator prof. dr. sc. Ivan Rimac). Anketno istraživanje provedeno je pod vodstvom prof. dr. sc. Ivana Rimca i njegovih suradnica Lee Zorec i Jelene Ogresta. Svim ljudima navedenih ustanova, uključivo i Uredništvu *Bogoslovske smotre*, veliko i iskreno hvala.

¹⁷ Usp. Ivan RIMAC, Uz temu, u: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (2010.) 105-106, 1-2.

¹⁸ Usp. Gordan ČRPIĆ – Siniša ZRINŠČAK, Dinamičnost u stabilnosti: religioznost u Hrvatskoj 1999. i 2008. godine, u: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (2010.) 105-106, 3-27.

¹⁹ Usp. Goran MILAS, Smrt u obitelji i religioznost, u: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (2010.) 105-106, 29-45.

²⁰ Usp. Ivan RIMAC – Lea ZOREC – Jelena OGRESTA, Analiza determinanti odaziva u anketnom istraživanju Europske studije vrijednosti, u: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (2010.) 105-106, 47-67.

²¹ Usp. Gordan ČRPIĆ – Irena SEVER – Damir MRAVUNAC, Žene i muškarci: egalitarnost na egzistencijalnoj i kolizija u svjetonazorskoj ravni, u: *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (2010.) 105-106, 69-89.